

Жмаченко Наталія Володимирівна
вчитель української мови та
літератури
Коростенського міського колегіуму

Патріотичне виховання
дидактичний матеріал з української мови 5 – 8 класи

5 клас

Вступ. Повторення вивченого в початкових класах

Словниковий диктант

Кам'яний, борець, не спали, ніч, лікар, сьогодні, м'ята, весняний, в'яжуть, частенько, перед морозами, солов'їний, вишневий.

Кодові диктанти

Відомості з синтаксису і пунктуації.

1 – розповідні речення, 2 – питальні, 3 – спонукальні, 4 – окличні.

1. Візьміть мене, хмари, на крила свої (О.Олесь).
2. Вітер в небі за хмарами гониться (В.Симоненко).
3. Чи знаєш ти світання в полі або в задуманих садах? (В.Сосюра).
4. Тихо строчать дощі...І навіщо мені ця печаль? (Л.Костенко).
5. Лебеді плавають! Лебеді плавають в місячному сріблі, в срібнім саду (О.Олесь).
6. Як палає світле листя клена! Місто вдалині як гомонить! (М.Рильський).
7. І знов крізь мене люди. Яке сьогодні блакитне небо, яке високе і чисте! А золотий сміх сонця! (М.Коцюбинський).

Лексикологія. Фразеологія

1 – пряме значення слова, 2 – переносне значення слова.

Посіяти сварку – посіяти пшеницю; пасти задніх – пасти корів;
Гострити зуби – гострити ніж; завойовувати довір'я – завойовувати країну;
провести лінію – провести літо – провести очима; брати в руки – брати в голову; місяць усміхається – дівчина усміхається;
світити очима – світити ліхтарем; кинути оком – кинути лопатою; дрімали явори – дрімали туристи.

Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія

Диктанти-завдання

Показати усі можливі переноси.

Броджу, саджу, кукурудза, гайок, пайок, війна, байка, галка, юрба, ювіляр, ясний, ялина, аптека, щоденний, туманний, годинник, подзвонити, надзвичайний, відзнаки, подвір'я.

Творчий диктант

Поставити наголос у словах, скласти з ними речення.

Брати рідні – брати участь; дорога дальня – дорога людина; поклади книжку – поклади руди; чисті вікна – без вікна.

Тренувальний диктант

Козацьке житло

Січ – ото в запорозців кріпость. А **жили** вони крізь по степах, кущами, в землянках, або, по-їхньому, бурдюгах: так чоловік по п'ятнадцять, двадцять...

У Січі – так там жили все по куренях, по скільки там сот чоловік. Та й курені були великі. В бурдюзі так просто все було: одні двері та одне віконце, – маленьке та таке, як тарілочка, кругле, – а то й зовсім без вікна.

Оце **викопав** козак яму, обставить її чим попало, обліпить, обмаже, поставить піч хліб пекти, зробить кабицю страву варити та й живе. **Димарів** тоді не було. Зимом як розпалить камінь, так він аж горить – уже холодно не буде. (За Д.Яворницьким.)

Довідка: кабиця – відкрита літня піч; яма для казана, під яким розкладають вогнище.

- Велика буква у власних назвах; апостроф; букви **и-** після **ж, ч, к**; написання суфіксів **-еньк; -не** з дієсловами.
- Тире між підметом і присудком, вираженням іменником у називному відмінку; кома між однорідними членами речення; двокрапка після узагальнюючого слова; кома при вставних словах; кома при порівняльному звороті.

Розвиток мовлення: доберіть синоніми до виділених слів.

Словотвір. Орфографія.

Контрольний диктант

Пісня, що завоювала Європу

На початку минулого століття вчені були неймовірно здивовані, як далеко помандрувала одна з шотландських народних пісень: вона прижилася в Україні і стала тут народною, широко знаною під назвою «Їхав козак за Дунай». Але дослідники глибше проаналізували цю загадку... З'ясувалося, що «Їхав козак за Дунай» народилася-таки в Україні, а залетіла аж до Шотландії. І не тільки до Шотландії. Вона

звучала часто і французькою, і польською, і чеською, і болгарською, і угорською та іншими європейськими мовами. А ще з'ясувалося, що в цієї пісні є автор. Його ім'я – Семен Климовський...

Отака надзвичайно щаслива доля судилася цьому творові українського козака. (З журналу) (107 слів.)

6 клас

Вступ. Повторення і узагальнення вивченого

Розподільний диктант

Розподіліть у дві колонки:

1 – іншомовні слова; 2 – українські слова.

Кенгуру, комплекс, ескадрилья, інструктор, молот, авангард, спів, соловейко, журі, прогрес, поет, вітер, річ, екіпаж, колесо, політ, азимут, радощі, таксист, зупинка, кіно, механік, столяр, вікно, масштаб, віньєтка, канікули, грім, сніг, штепсель, стіл, сутінки, бутерброд, хліб, аббревіатура, високо, каучук, нетто, щоденник, око.

Морфологія. Орфографія

Прикметник.

Вибірковий диктант

Виберіть із речень прикметники, визначте їх розряд за значенням, групу відмінювання, рід, число, відмінок.

Народна архітектура України оригінальна за формами, розмаїта щодо типів. Вона завжди втілювала національні духовні цінності народу, який її створював. В ній відбився ступінь розвитку суспільства, стан будівельної техніки. Крім того, вона служила важливим засобом художнього, культурного виховання людини.

В Україні збереглося багато пам'яток XVI-XVII століття, серед яких чимало творів світового значення. Дослідження цих пам'яток вимагає зусиль спеціалістів різних галузей наук: археологів, етнографів, архітекторів, істориків.

(«Українське народознавство») (65 слів)

Вільні диктанти

Чорнобиль

Було собі на Україні давнє місто Чорнобиль. Затишне, красиве. Та біля нього побудували атомну станцію. І недогледіли її. Погано збудували. Погано й пильнували.

Сталась аварія на атомній електростанції. Багато земель України стали брудними. На них не можна сіяти хліб, пасти худобу. На заражених землях нікому тепер не можна жити. Ті землі треба лікувати. Чорнобиль тепер – велика рана України.

(За Д.Чередниченком) (58 слів)

Велика буква у власних назвах іменників; написання м'якого знака; **не** з дієсловами.

Тире між підметом і присудком, вираженням іменником у називному відмінку; кома між однорідними членами речення.

Обереги

До нас дійшли свідчення про те, що кожне слов'янське плем'я, родина і навіть окрема людина мали свої обереги, тобто предмети, які, вважалося, були охоронцями від хвороб, лютого звіра, лісових страховиськ, блискавки, неврожаю. Люди вірили: якщо ти взяв оберіг, то сміливо рушай і в далеку дорогу, і на полювання.

Оберіг вселяв віру в свої ж сили, заспокоював, робив людину більш впевненою при зустрічі з бідой. Навіть добре озброєне, мужнє і відчайдушне козацьке військо не нехтувало оберегами, йдучи на ворога. Образи богині Березині, хреста, коня, птаха, символів сонця, землі, води, зображали на рушниках, одязі, на дверях хати. За обереги вважали ті речі, які оточували людину в побуті.

(З журналу) (105 слів)

Апостроф; написання сполучників разом і окремо; суфікси **-зьк, -цьк, -ськ, -ств, -цтв, -ств**; подвоєння букв.

Кома в складних реченнях; кома між однорідними членами речення, кома при дієприслівниковому звороті.

Тренувальний диктант

Дороги слов'янського письма

Наше слов'янське письмо – знайомі й звичні літери абетки – пройшло довжелезний лях, поки дійшло до нас. Поклав початок цьому один дуже давній і беручий народ – фінікійці, які жили за тридцять століть до нас. Їхнє письмо запозичили й вдосконалили стародавні греки. Слов'янська азбука була зроблена за зразком грецької. До 24 грецьких літер було додано ще 19 літер. На наші українські землі ця азбука прийшла тисячу років тому. Увесь цей час вона змінювалася, аж поки не стала такою, якою ми сьогодні й користуємося. (А.Коваль).

Буквосполучення **йо,ьо**; м'який знак; м'який знак у кінці числівників, перед закінченнями числівників; букви **и,і** в словах іншомовного походження. Кома в складних реченнях.

Розвиток мовлення: 1) з'ясуйте походження слів абетка, азбука, алфавіт; 2) вставте пропущені букви в словах вс..х, ц..х, вс...ому, ц...ому, уведіть їх у речення.

Контрольний диктант

Гості і гостинці

Цікаво відзначити, що в українській мові словом «гостинець» називають і подарунок, який батько приносить дитині з подорожі, і велика дорога, по якій можуть приїхати добрі люди, тобто гості.

Це була гостинність, сказати б, повсюдна: в домі, в городі чи в селі, на всіх шляхах. Вона не мала нічого із звичаями народів східних, де гостинність обмежувалася стінами дому... У Греції бавить грек з іншого поліса вважався чужим, а в римлян всі іноземці звалися гостіс (ворог) і зневажалися як варвари. У Візантії, яка слідом за Римом стала пильно охороняти свої кордони, існував спеціальний термін «гостьогонство».

Слов'янські народи, а серед них і українці, на щастя, не уподібнилися до своїх сусідів з античності. (П.Загребельний) (111 слів)

7 клас

Вступ. Повторення і узагальнення вивченого

Графічний диктант

Накресліть схеми речень із звертаннями.

1. Мово наша, батьків і дідів наших, молитво наша до рідної землі! (Ю.Гаврилюк).
2. Єдина і свята Пречиста Діво Мово, у полум'ї свічок прийди в пусті серця, навчи молитись нас блакитно й калиново, навчи чудових слів, яким нема кінця (О.Талета).
3. Мужай, прекрасна наша мово, серед прекрасних братніх мов (М.Рильський).
4. Мову свою солов'їну,
Мамину пісню – розмай
Сину мій, рідна дитино,
Не забувай. (Д.Кононенко).

Пояснювальний, коментований диктант

Поясніть лексичне значення виділених слів.

Мова – то цілюще **народне джерело**, і хто не припаде до нього вустами, той сам всихає від спраги (В.Сухомлинський). Той, хто дихає **суржиком** не може мати духовного здоров'я (Д.Павличко). Одним із найбільших скарбів, які успадковує кожний народ від своїх предків, є його рідна мова. Мова ця – то **дзеркало душі** народу, то святиня, з котрою зв'язана не тільки минушість, але й майбутнє народу...

(М. Подоменський) (59 слів)

Дієслово

Словниковий диктант

Зустрінешся з другом; приїжджаєш до Києва; відчуваєш небезпеку; борешся за дисципліну і порядок; оберігаєш природу; захоплюються краєвидом Десни; будується житловий масив.

Розподільний диктант

Розподіліть у дві колонки дієприкметники та дієприслівники.

Парубки в чорних і сірих свитах, підтягнені червоними, зеленими чи білими поясами, в червоних і сивих смушевих шапках, з суконними або плисовими верхівками, ідуть чинно, весело ступаючи. Всі вони, порівнявшись з поважними людьми, скидають перед ними шапки, а ті вітають їх: «День добрий, будьте здорові, з Святою неділею» (О. Воронай) (49 слів)

Службові частини мови Вибірковий диктант

За це всім миром варто встати, щоб подолати сили злі, щоб був і син, і була мати, і справжні люди на землі. Сьогодні з серця України, з просторів синього Дніпра, до молдованина і фіна доходить голос Кобзаря. В сім'ї великій, вольній, новій в святім шевченківському краю перед Титаном у поклоні схиляєм голову свою. Не гріх навчатися і пам'ятать своє, аби не затоптати під власні ноги культури нашої скарби (Б.Дегтярьов). (67 слів)

Вільний диктант

Патріотизм і національне почуття невіддільні. Людина, яка ставить себе поза народом, серед якого живе і якому вона належить, але якому вона не служить правдою і вірою, нічого доброго не зробить і для іншого народу.

І коли вам скажуть, що хтось з українців, живучи в себе вдома і не знаючи своєї рідної мови, дуже любить російську мову, не вірте цьому. Людина, яка зреклася своєї рідної мови тільки для того, щоб показати свої «інтернаціональні почуття», скрізь викликати тільки недовіря і сіятиме неміч (В.Земляк). (81 слово)

Контрольний диктант Вічне слово

З-поміж безлічі книг поодинокі виділяються ті, що мають для народу значення заповітне. До таких належить «Кобзар» Тараса Шевченка. Це книга, яку народ український поставив на першому місці серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів.

У цій визначній книжці клеоче ціле море горя народного. У ній – невольницький поклик до помсти і ніжна, чарівна краса української пісні. Шевченкова поезія, ставши рідною мільйонам людей, перелунюється між народами, твори його читають на десятках мов. Щодалі він мовби росте своєю силою, славою, непогасним світлом тієї енергії, що її колись випроменило його серце.

До всіх народів світу, до цілого людства приходить нині Шевченко. Кожен народ читатиме його по-своєму. По-своєму читає Шевченка кожне нове покоління, беручи з його невичерпно щедрої

спадщини те, що є найближчим, найжагучішим для людей сучасності.
(122 слова)

8 клас

Вступ. Повторення і узагальнення вивченого. Пунктуація

Словниковий диктант

Без роду-племені, пращурів, забабанька, оберігаючи, нехтував, зневажливо, поіменно, неважко, йменням, причепитися, справляли, хрестини, Слобідська Україна, по-своєму, жалібненько, вовки-сіроманці, батечки, нерухомо, старовинний, неабиякий, близькість, не порушувались, Луганська область, неприпустимий, відсутність.
(30 слів)

Розподільні диктанти

Випишіть спочатку прості речення, потім складні.

Петро Яцик любить повторювати, що в нього немає якихось таємниць од світу. Але є рецепт для тих, хто цікавиться, у чому секрет успіху й справедливого для буття людського «режиму» душі: жити треба розумно та просто, думати над своїми вчинками і наперед, і після них. А ще – поводитися з іншими так, як, на твою думку, вони мають поводитися з тобою. Це спрощує багато речей і дає спокій совісті. (М.Слабошпицький) (71 слово)

Народилася Маруся Чурай у Полтавському посаді в родині урядника козацького полку в 1625 році. Серед своїх земляків уславилася піснями про історію свого нещасливого кохання.

Дослідники знайшли 23 твори, які належать Марусі. Серед них «Хилилися густі лози», «Котилися вози з гори», «Летить галка через балку», «Чого вода каламутна», «Грицю, Грицю, до роботи» та інші. Проте творча спадщина народної поетеси цим не вичерпується.
(З газети) (74 слова)

Речення з однорідними членами

Буквені диктанти

ОП – однорідні присудки, ОО – однорідні означення, ОД – однорідні додатки.

Василь Симоненко ввійшов у нашу літературу разом з тим поколінням, яке ще звідало згубну атмосферу сталінського свавілля, але вже гартувалося в боротьбі за ширші демократичні принципи, за краще життя свого народу. Він ввійшов у літературу разом з тим поколінням, яке для нас уособлюється іменами Ліни Костенко й Івана Дзюби, Івана Драча й Миколи Вінграновського ... (З журналу).

Пояснювальний диктант

Декому здається, що в чотирнадцять років ще не потрібно ламати собі голову над серйозними проблемами. Але коли добре подумати, то саме у цьому віці людина має дати відповіді на найсерйозніші питання свого життя. Перевага старших людей над тими, кому сьогодні чотирнадцять, зрозуміла. Вони теж були у цьому віці й лише тепер знають, як прожити ці роки з найбільшою користю. Вони вже пройшли через ваші нинішні труднощі, сумніви, вагання. Адже питання, які постають перед людиною в юності, за своєю суттю завжди одні й ті самі. Тому відвернутись од порад старших, хто б вони не були – батьки, учителі, знайомі – було б непростимою легковажністю. (Т.Ковач) (101 слово)

Вільний диктант

Довженків рід

За переказами, предки Довженків були козаками, прибувши до Сосниці з Полтавщини десь в середині XVIII століття. Розрісшись, рід розділювався на кілька «сімейств». У 80-х роках XIX століття вулиця, де стояла хата батька Олександра Петровича, називалася Довженковою. У цій хаті 10 вересня 1894 року народився хлопчик, якого назвали Олександром, або по-домашньому Сашком. Він був сьомою дитиною у великій родині, в якій діти помирали одне за одним.

Мати Довженка – Одарка Єрмолаївна – була натурою поетичною, глибоко відчувала й любила пісню.

Батько, Петро Семенович, утримує на своїх плечах велику сім'ю, сіяє хліб, столярував, займався риболовлю, перевозив людей через Десну.

Дід Семен, людина неосвічена, першим відкрив перед допитливим Сашком світ прекрасного і викликав пошану до друкованого слова.

Мине трохи більше трьох десятиліть, і ім'я Олександра Петровича Довженка увійде в число організаторів вітчизняного кіномистецтва. (С.Коба) (122 слова)

Тренувальний диктант

Присвята

Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, а став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком, а вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Десять літ він томився під вагою російської солдатської муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж десять переможних армій. Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі у ржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду, а віри в Бога у зневіру і песимізм.

Доля не шкодувала йому страждань, але не пожаліла втіх, що були із здорового джерела життя.

Найкращий і найцінніший скорб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і все розквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все заново збуджуватимуть його твори.

Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко. (І.Франко)

Не з іменниками; **не** з дієсловами; суфікси **-зьк, -цьк, -ськ, -зтв, -цтв, -ств**; подвоєні букви; буквосполучення **йо, ьо**; м'який знак.

Кома в складних реченнях, кома між однорідними членами речення.

Розвиток мовлення:

1) з'ясуйте стилістичну роль повторюваного іменного складеного присудка в першому абзаці;

2) чим пояснити численні протиставлення в побудові складних речень (він був... , а став...)?

Контрольний диктант

Родовідна пам'ять – явище у традиційному українському побуті унікальне, але, на жаль, майже не досліджене. Очевидно, мало хто вже знає, що у давнину було за обов'язок знати поіменно свій родовід від п'ятого чи навіть сьомого коліна. Цифра ця досить солідна, якщо, скажімо, в кожного з нас є два дідусі і стільки ж бабусь, то, скориставшись арифметичною прогресією, неважко підрахувати, скільки історичних пращурів пам'ятали нащадки. А за кожною такою особою стояли цікаві історії, реальні події.

Пам'ять про своїх пращурів – не забаганка і тим паче не данина моді. Це була природна потреба триматися свого родоводу, оберігаючи в такий спосіб сімейні реліквії й традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням. Тих, хто цурався чи нехтував історичною пам'яттю, зневажливо називали: «Людина без роду-племені». (В.Скुरатівський) (120 слів)